

Przegląd prasy mariawitów na ziemiach polskich (1907–2017)

Andrzej Kansy

Mariawityzm tworzą dwa wyznania o polskim rodowodzie sięgającym końca XIX w.¹ Od tego czasu mariawici działali w ramach różnych systemów politycznych, a wydawana przez nich prasa stawała się odbiciem celów i postaw wynikających z funkcjonowania w zmiennych warunkach. Celem artykułu jest przegląd najważniejszych inicjatyw prasowych mariawitów na ziemiach polskich w latach 1907–2017. Pierwsze czasopismo mariawickie ukazało się w 1907 r.² Mimo 110-letniej tradycji prasa mariawitów nie doczekała się opracowania monograficznego. W niniejszym szkicu usystematyzowano wiadomości o najważniejszych inicjatywach prasowych wspólnot mariawickich. Stanowi on, jak dotąd, najszersze i najbardziej aktualne opracowanie tematu.

Stan badań

Prasa wyznaniowa jest definiowana jako część produkcji wydawniczej wyznania w sensie religijnym i światopoglądowym. Natomiast prasa kościelna to część prasowej produkcji wydawniczej kościołów i związków wyznaniowych, która służy celom religijnym oraz informacyjnym. Prasa religijna obejmuje czasopisma poświęcone sprawom religijnym, które są kierowane głównie do wyznawców danej religii³. Kościół lub związek wyznaniowy to typ zorganizowanej społeczności ludzkiej, który posiada „określony ustrój wewnętrzny, zdolny do wytworzenia organów władzy, spełniający funkcje zewnętrzne i reprezentacyjne oraz określający obowiązki i prawa wyznawców”⁴.

Problem czasopiśmiennictwa mariawickiego nie stanowił dotąd przedmiotu głębszej re-

¹ Zob. K. Mazur, *Mariawityzm w Polsce*, Kraków 1991; E. Warchoń, *Starokatolicki Kościół Mariawitów w okresie II Rzeczypospolitej*, Sandomierz 1997; R.A. Podgórski, *Starokatolicki Kościół Mariawitów. Studium historyczno-socjologiczne*, Kraków 1998; T.D. Mames, *Mysteria mysticorum. Szkice z duchowości i historii mariawitów*, Kraków 2009; E. Warchoń, *Ważniejsze dokumenty na temat mariawitów i mariawityzmu*, t. 1 (1893–1902), t. 2 (1903–1906), Radom–Sandomierz 2009; A. Górecki, *Mariawici i mariawityzm – narodziny i pierwsze lata istnienia*, Warszawa 2011; S. Rybak, *Mariawityzm. Dzieje i współczesność*, Warszawa 2011, s. 112–119. H. Seweryniak, *Święte Oficjum a mariawici*, Płock 2014; T.D. Mames, *Oświata mariawitów w latach 1906–1935*, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2016.

² Od 1903 r. w Kielcach wydawano pismo „Mariawita. Dwutygodnik dogmatyczno-ascetyczny ilustrowany”. W 1906 r. jego tytuł zmieniono na „Jutrzenka”, aby uniknąć skojarzenia z mariawityzmem.

³ *Encyklopedia wiedzy o prasie*, red. J. Maślanka, Wrocław [i in.] 1976, s. 174, 182, 191. Zob. Cz. Lechicki, *Polska prasa katolicka 1945–1948*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1983, r. 22, nr 2, s. 65. Definicja mediów wyznaniowych zob. *Media religijne i wyznaniowe w Polsce i na świecie*, red. J. Sobczak, J. Skrzypczak, Poznań 2015, s. 7.

⁴ W. Wysoczański, M. Pietrzak, *Prawo kościołów i związków wyznaniowych nierzymskokatolickich w Polsce*, Warszawa 1997, s. 8.

fleksji. Temat pojawiał się przeważnie w opracowaniach dotyczących prasy wyznaniowej lub prasy wyznań nierzyskokatolickich⁵. W publikacjach na temat prasy katolickiej omawiano tylko czasopisma Kościoła Rzymskokatolickiego, pomijając inicjatywy wydawnicze mariawitów, którzy również są katolikami⁶. Informacje dotyczące niektórych czasopism mariawickich zostały zawarte w bibliografiach, lecz wymagają uzupełnienia ze względu na występujące luki, ponadto niektóre informacje należy sprostować⁷. Brak jest natomiast opracowań obejmujących całościowo temat prasy mariawickiej. Podjęte badania wpisują się w dotychczasowe prace nad prasą wyznaniową i poszerzają je w zakresie historii prasy mariawitów.

Geneza prasy mariawickiej i jej rozwój do 1918 r.

Mariawityzm został zapoczątkowany pod koniec XIX w. w zaborze rosyjskim jako ruch religijny mający na celu odnowienie życia duchowego Kościoła Rzymskokatolickiego.

Po klęsce powstania styczniowego rząd rosyjski wprowadził w Królestwie Polskim wiele represji, m.in. kasatę zakonów. W tej sytuacji kapucyn Honorat Koźmiński rozpoczął zakładanie zgromadzeń ukrytych. Do jednego z nich wstąpiła w 1883 r. Feliksa Kozłowska i wkrótce utworzyła w Płocku Zgromadzenie Sióstr Ubogich św. Klary. Przyjęła wówczas zakonne imiona Maria Franciszka⁸. W 1893 r. doznała pierwszego przeżycia mistycznego, w wyniku którego zaczęła realizować misję odnowy moralnej duchowieństwa. W tym celu powołała Zgromadzenie Kapłanów Mariawitów.

Starania o uznanie przez hierarchię kościelną mariawityzmu jako ruchu wewnątrz Kościoła zakończyły się ekskomunikowaniem Kozłowskiej i ks. Jana M. Michała Kowalskiego, ministra generalnego Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów⁹. Dekret o ekskomunice odczytano w kościołach 30 grudnia 1906 r. I tę datę przyjęto za początek Kościoła mariawickiego. Został on wkrótce prawnie uznany przez rząd

⁵ M. Niedzielski, *Z dziejów czasopiśmiennictwa mariawickiego*, „Mariawita” 1961, nr 2, s. 14–16; K. Urban, *Wyznaniowa prasa nierzyskokatolicka w Polsce Ludowej*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1980, nr 1, s. 65–80; J. Dyrłaga, *Nierzyskokatolicka prasa wyznaniowa w PRL*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1988, nr 3, s. 71–79; W. Koński, *Prasa płocka w latach 1945–1981*, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW, praca doktorska, Warszawa 1990, s. 304–311; M.M. Grzybowski, *Prasa wyznaniowa w Płocku w latach 1945–1991*, „Notatki Płockie” 1991, nr 4, s. 16–19; S. Rybak, *Mariawityzm...*, dz. cyt., s. 112–119; M.T. Glogier, *Przegląd czasopism polskich mniejszości religijnych w latach 1944–1990*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1993, t. 32, nr 1, s. 85; M. Wielek, *Polska prasa wyznaniowa [w:] Media wyznaniowe w Polsce 1989–2004*, red. E. Kossewska, J. Adamowski, Warszawa 2004, s. 32; W.A. Koński, *Dwa wieki prasy płockiej*, t. 1 1810–1945, Płock 2012, s. 108; J. Orzechowski, *Piśmiennictwo Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Polsce*, praca magisterska, Wydział Teologiczny ChAT w Warszawie, 2002, 69 k.

⁶ Cz. Lechicki, *Polskie czasopiśmiennictwo katolickie w latach 1833–1914*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1983, nr 1, s. 19–42; Tenże, *Prasa katolicka drugiej Rzeczypospolitej*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1984, nr 2, s. 65–87; Tenże, *Polska prasa katolicka 1945–1948*, dz. cyt., s. 45–69; T. Mielczarek, *Katolickie środki komunikowania masowego w latach 1989–1996*, „Zeszyty Wszechnicy Świętokrzyskiej” 1997, z. 6, s. 33–51.

⁷ *Bibliografia czasopism płockich 1810–1966*, oprac. L. Gołębiwska, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1970, t. IX, z. 1, ss. 138, 139, 144, 145, 146; z. 2, ss. 227, 228, 229, 235, 239, 240, 241; Cz. Gutry, *Z historii czasopism płockich*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1970, t. IX, z. 1, s. 127; *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1945–1989*, oprac. D. Wielgat, Lublin 1996, s. 107, 110; *Bibliografia historii Polski XIX i XX w.*, t. III 1865–1918, pod kier. S. Sokołowskiej, red. S. Sokołowska, I. Ossowska, Warszawa 2000, ss. 295–296, 402, 520, 526, 755.

⁸ R.A. Podgórski, *Starokatolicki Kościół Mariawitów...*, dz. cyt., s. 22–23.

⁹ Archiwum Kongregacji Nauki Wiary w Rzymie, S.S. Congr. S. Offici Rerum Variarum 1906 62 Mariaviti, zbiór 2, Zbiór notatek asesora Lugarego, k. 105–106, za: *Święte Oficjum a mariawici*, dz. cyt., s. 316.

Rosji¹⁰. W wyniku otrzymania sukcesji apostołskiej, przez przystąpienie do Unii Utrechckiej Kościołów Starokatolickich i przez wyświęcenie ks. Kowalskiego na biskupa w 1909 r., wspólnota uzyskała samodzielność. Przyjęła wówczas nazwę Staro-Katolicki Kościół Mariawitów¹¹. Zwierzchnictwo ks. Kowalskiego nad Kościołem i reprezentowanie go wobec państwa potwierdził dekret ministra Piotra Stółpina z 1910 r.¹²

Pierwszym czasopismem mariawickim był „Mariawita. Czciiciel Przenajświętszego Sakramentu”, które ukazywało się w latach 1907–1913 w Łodzi – najprężniej rozwijającym się ośrodku mariawityzmu¹³. Inspiratorem i pierwszym redaktorem „Mariawity” był ks. Kowalski, a wydawcą – Związek Kapłanów Mariawitów. Czasopismo było skierowane do członków nowo powstałej wspólnoty religijnej i postawiło sobie za cel rozpowszechnianie i wyjaśnianie zasad nowego wyznania oraz ukazanie wiernym możliwości poznania Boga¹⁴. Było ono narzędziem apostołstwa, za pomocą którego głoszono potrzebę odrodzenia moralnego ludzkości. Służyło także do informowania odbiorców o tworzeniu się struktur Kościoła¹⁵.

Czasopismo wydawano wraz z dodatkiem „Wiadomości” – od 1909 r. były to „Wiadomości Mariawickie”. Pierwszym redaktorem i wydawcą dodatku był ks. Kowalski. Misja pisma wyrażała się w dążeniu do podniesienia poziomu życia współwyznawców przez ich oświecenie umysłowe i moralne. Zamierzano podejmować tematy społeczne. Wśród celów religijnych znajdowało się wyjaśnianie kwestii teologicznych¹⁶. Dodatek miał również za zadanie odpieranie ataków prasowych na mariawitów. Zarówno tytuł główny jak i dodatek były postrzegane przez rosyjską cenzurę jako lojalne wobec władz, niepodjmujące tematów politycznych i życzliwie odnoszące się do Cerkwi prawosławnej¹⁷.

W związku z powstaniem parafii mariawickich na Litwie, od 1909 r. rozpoczęto wydawanie wersji „Mariawity” w języku litewskim zatytułowanej „Marijavitā”, wraz z dodatkiem „Marijavitū Žinios”¹⁸. Początkowo prace redakcyjne i druk były w Łodzi¹⁹, ale wkrótce redakcję przeniesiono do Filipowa w guberni suwalskiej, co wiązało się z objęciem funkcji redaktora i wydawcy czasopisma przez Józefa M. Antoniego Hrynkiewicza²⁰. „Marijavitā” był tłumaczeniem czasopisma „Mariawita” na

¹⁰ Zob. H. Świątkowski, *Wyznania religijne w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem ich stanu prawnego. Część I. Wyznania i związki religijne*, Warszawa 1937, ss. 207, 211.

¹¹ S. Rybak, *Mariawityzm...*, dz. cyt., s. 67–69.

¹² H. Świątkowski, *Wyznania religijne w Polsce...*, dz. cyt., s. 211.

¹³ Zob. K. Mazur, *Mariawityzm w Polsce*, dz. cyt., s. 41; S. Rybak, *Mariawityzm...*, dz. cyt., ss. 79–80, 190–191.

¹⁴ „Mariawita. Czciiciel Przenajświętszego Sakramentu” 1907, nr 1, s. 1.

¹⁵ J.M.M. Kowalski, *List Pastorski O. Jana Marii Michała Biskupa Mariawitów*, 31 XII 1909 [w:] *Ku Królestwu Bożemu*, Felicjanów 2009, s. 160.

¹⁶ „Wiadomości” 1907, nr 1, s. 1.

¹⁷ *Prasa Królestwa Polskiego w opinii władz cenzury rosyjskiej (1901–1914). Dokumenty*, wstęp, oprac. i przekł. J. Kostecki, M. Tobera, Warszawa 2013, ss. 53, 66, 76, 100.

¹⁸ A. Górecki (*Mariawici i mariawityzm...*, dz. cyt.) błędnie podaje, że pierwszy numer czasopisma „Marijavitā” ukazał się 2 IX 1910 r. W *Bibliografii historii Polski...*, dz. cyt., s. 295–296 podano prawidłowo rok wydania pierwszego numeru, korzystając z opisów zamieszczonych w innych wydawnictwach. Egzemplarze czasopisma wraz z dodatkiem „Marijavitū Žinios” znajdują się w zbiorach Państwowej Biblioteki im. E. i E. Wróblewskich w Wilnie, a także w Bibliotece Narodowej Litwy im. M. Mazvydas.

¹⁹ W. Kaszubina, *Bibliografia prasy łódzkiej 1863–1944*, Warszawa 1967, s. 135. Autorka odnotowuje tylko jeden numer czasopisma „Marijavitā”: nr 1 z 1909 r.

²⁰ Redakcija, *Nuo Redakcijos*, „Marijavitū Žinios” 1910, nr 4, s. 26.

język litewski, zaś dodatek „Marijavitų Žinios” miał częściowo odrębną treść odnoszącą się do rzeczywistości litewskiej. Czasopismo ukazywało się do 1912 r. W latach 1933–1934 tytuł wznowiono w Kownie pod redakcją ks. Antoniego M. Feliksa Tułaby²¹.

W Łodzi w latach 1908–1914 wychodził „Kalendarz Mariawicki”. Jego wydawcą i pierwszym redaktorem był ks. Kowalski. „Kalendarz” ukazywał się nakładem Wydawnictwa Ojców Mariawitów i był drukowany w łódzkiej drukarni należącej do Kościoła. Misją pisma było umacnianie duchowości odbiorców i motywowanie do rozwoju religijnego oraz szerzenie oświaty wśród społeczności mariawickiej²². Przeważała w nim funkcja informacyjna, ale równie ważne były funkcje popularyzatorska i dokumentacyjna.

Wybuch I wojny światowej, trudna sytuacja finansowa Kościoła spowodowana wydatkami na rozwój bazy materialnej²³ i ogólny regres prasy złożyły się na decyzję o zaprzestaniu wydawania czasopism mariawickich.

Prasa mariawicka w latach 1918–1939

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości mariawici mogli prowadzić działalność na obszarze byłego zaboru rosyjskiego na podstawie obowiązującego prawa carskiego. Ze względu na brak tego rodzaju uregulowań nie było to natomiast możliwe na terenach byłych zaborów

pruskiego i austriackiego. Mariawici byli uznawani tam za sektę²⁴. Sytuacji nie zmieniły starania mariawickich biskupów u najważniejszych osób w państwie. Podczas spotkania z Józefem Piłsudskim bp Klemens M. Filip Feldman przekazał treść objawienia Kozłowskiej, w którym Piłsudski jawi się jako mąż opatrznościowy Polski. Faktycznym celem wizyty było prawne uregulowanie wyznania. Marszałek zapewnił, że w imię tolerancji religijnej nie dopuści do prześladowania mariawitów²⁵.

Mariawici odnosili się z szacunkiem do odrodzonego państwa polskiego. Wypowiedzi zamieszczane w prasie mariawickiej z okazji kolejnych rocznic odzyskania niepodległości były utrzymane w patriotycznym tonie. Przywoływano postać Marszałka i podkreślano jego zasługi, a odnowione państwo postrzegano jako realizację wizji narodowych wieszczów o szczególnej roli Polski w moralnym odrodzeniu ludzkości²⁶.

Po śmierci Mateczki Kozłowskiej w 1921 r. jej sukcesorem został bp Kowalski, który wkrótce ogłosił się arcybiskupem i rozpoczął radykalne reformy w Kościele. Na początek ożenił się z zakonnicą Antoniną M. Izabellą Wiłucką, a następnie wprowadził możliwość małżeństw pomiędzy księżmi a siostrami zakonnymi. Sporą zmianą, nieakceptowaną przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, było umożliwienie kapłaństwa kobietom²⁷. Wkrótce nastąpiło też

²¹ Zob. G. Burneikienė, hasło: „Marijavitas” [w:] *Žurnalistikos enciklopedija*, red. L. Tapinas, Wilnius 1997, s. 313.

²² O.O. Mariawici, *Słowo wstępne*, „Kalendarz Mariawicki” 1914, s. I–IV nlb.

²³ РГИА, Совет министров (1905–1917), Фонд 1276, Опись 2. 1906, Дело 601, О разработке временных правил о римско-католической секте мариавитов в Царстве Польском (1906–1914), k. 49, 51–57.

²⁴ AAN, Ministerstwo Wyznań i Oświecenia Publicznego [dalej MWRiOP] 1918–1939, sygn. 397, dane dotyczące wyznań i sekt z 1932 r., k. 309, 323.

²⁵ G. Skwara, *Mariawici. Szkic historyczny ruchu mariawickiego w Polsce*, Płock 1925, s. 18.

²⁶ *Święto Niepodległości (Urywki z przemówień w Oddziałach)*, „Templariusz” 1934, nr 11–12, s. 601–602. W 1918 i 1919 r. nie ukazywała się prasa mariawicka, nie można zatem przywołać jej opinii na temat odzyskania niepodległości przez Polskę.

²⁷ AAN, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych [dalej MSW], sygn. 1536, Pismo K. Tchorznickiego, naczelnika Wydziału Wyznań MWRiOP do MSW z dnia 13 X 1932 r., k. 188; Pismo F. Potockiego, dyrektora Departamentu Wyznań MWRiOP do MSW z dnia 4 XI 1938 r., k. 548.

zniesienie spowiedzi przed kapłanem, złagodzenie postów oraz wprowadzenie kapłaństwa ludowego²⁸. Zmiany wzbudzały wiele emocji wśród mариавітоў oraz pozostałej części społeczeństwa. W napiętą atmosferę wpisał się głośny proces abp. Kowalskiego oskarżonego o popełnienie czynów lubieżnych wobec siostr zakonnych i wychowanek²⁹. Proces toczył się przed Sądem Okręgowym w Płocku w 1928 r.³⁰ W następstwie jego wyroku arcybiskupa uznano winnym i skazano.

Kilka lat później, w 1935 r., Kapituła Kapłanów Мариавітоў odebrała władzę generalną abp. Kowalskiemu i powierzyła ją synodowi³¹. Na nowego zwierzchnika Kościoła wybrano bp. Feldmana³². Jednocześnie zabroniono wystąpień przeciwko duchowieństwu rzymskokatolickiemu w publikacjach mариавіцкіх³³.

Decyzją Kapituły abp Kowalski wraz z małżonką zostali przeniesieni do Felicjanowa pod Płockiem. Zmiana władzy w Kościele mариавіцкім даła początek dwóm kościołom: Staro-Katolickiemu Kościołowi Мариавітоў z siedzibą w Płocku i Kościołowi Katolickiemu Мариавітоў z siedzibą w Felicjanowie.

W jednym z centrów Staro-Katolickiego Kościoła Мариавітоў, położonym przy ulicy Szarej w Warszawie, wydawano „Jutro Polski”. Czasopismo Przyjaciół Dobra Powszechnego

w Polsce. Miesięcznik Poświęcony Sprawom Przebudowy Warunków Życia w Polsce”. Jego redaktorem i wydawcą był Józef Grabski. Czasopismo, ukazujące się w latach 1922–1923 było afiliowane przez Związek Przyjaciół Dobra Powszechnego w Polsce. Inspirację dla wydawcy stanowiły idee odnowy społecznej zawarte w *Psalmie miłości* Zygmunta Krasinśkiego³⁴. „Jutro Polski” miało realizować cele wychowawcze przez przybliżanie myśli wieszczów narodowych, a także uświadamiać ludowi miejsce w społeczeństwie oraz budować poczucie wspólnoty narodowej³⁵. Adresatem treści prezentowanych w piśmie były grupy społeczne pozostające w najtrudniejszej sytuacji.

Po przeniesieniu w 1922 r. wydawnictwa mариавітоў z Łodzi do Płocka, gdzie znajdowało się centrum mариавіцызму ze Świątynią Miłosierdzia i Miłości, rok później, staraniem Wydawnictwa Zgromadzenia Kapłanów Мариавітоў wydano pierwszy numer „Jednodniówki Мариавіцкіей”, której redaktorem został ks. Wacław M. Bartłomiej Przysiecki. Pismo ukazywało się nieregularnie do 1935 r., stawiając sobie za cel wyjaśnianie czytelnikom aktualnych spraw politycznych i społecznych. Na łamach pisma biskupi mариавіцкі udzielali wsparcia obozowi Marszałka Piłsudskiego i przestrzegali przed partiami „klerykalno-endeckimi”³⁶.

²⁸ Kapłaństwo ludowe – forma kapłaństwa sprawowana przez osoby świeckie. Została wprowadzona po zniesieniu przez abp. J.M.M. Kowalskiego stanu duchownych. Zob. [J.M.M. Kowalski], *List pasterski Arcybiskupa Мариавітоў o zniesieniu stanu duchownych*, Płock, 2 VIII 1930 r., „Królestwo Boże na Ziemi” 1930, nr 32, s. 249–251; tenże, *List pasterski Arcybiskupa Мариавітоў o Kapłaństwie Powszechnym*, Płock, 10 VIII 1930 r., „Królestwo Boże na Ziemi” 1930, nr 34, s. 265–266.

²⁹ Archiwum TNP, sygn. 1658, Akta Sędziego Śledczego na pow. płocki w Płocku osk. Arcybiskupa Мариавітоў Jana Kowalskiego z art. 515 p. 1 K.K., 28 VIII 1926 r., 11 III 1928 r.

³⁰ Zob. S. Gołębiowski, *W poszukiwaniu prawdy... Sądowe procesy arcybiskupa Jana M. Michała Kowalskiego*, Felicjanów 2014.

³¹ H. Świątkowski, *Wyznania religijne w Polsce...*, dz. cyt., s. 212–214.

³² AAN, MWRiOP, sygn. 1433, Pismo Biskupa Staro-Katolickiego Kościoła Мариавітоў [R.M.J.] Próchniewskiego do Starostwa Powiatu Płockiego w Płocku z dnia 31 I 1935 r., k. 19.

³³ *Protokół Kapituły Generalnej Kapłanów Мариавітоў w Płocku z dnia 29 I 1935 r.*, „Jednodniówka Мариавіцкія” 1935, nr 2, s. 10.

³⁴ Redakcja, *Nasz program*, „Jutro Polski” 1922, nr 1, s. 1.

³⁵ A. Woźnicki, *Znak czasów*, „Jutro Polski” 1922, nr 1, s. 8–10; „Jutro Polski” 1922, nr 1, s. 16.

³⁶ *Sądy ludzkie a sądy Boże*, „Jednodniówka Мариавіцкія” 1926, nr 8, s. 2.

Przewrót majowy w 1926 r. przyjęto z aprobatą, przedstawiając go jako czyn podyktowany boskim nakazem, a Marszałka – jako wykonawcę Bożej woli. Po 1935 r. cele „Jednodniówki Mariawickiej” były skoncentrowane na informowaniu wiernych Staro-Katolickiego Kościoła Mariawitów o zmianach spowodowanych rozłamem.

„Mariawicka Myśl Narodowa” to czasopismo religijno-społeczne, wydawane w latach 1924–1925, w którym funkcję redaktora odpowiedzialnego pełnił ks. Przysiecki. Do zadań periodyku należało ułatwienie wiernym poznania drogi do Boga oraz propagowanie idei mesjanizmu. Czasopismo miało też na celu zapoznanie narodu polskiego z *Dziełem Wielkiego Miłosierdzia*. Łamy „Mariawickiej Myśli Narodowej” służyły abp. Kowalskiemu do przekazywania wiadomości o reformach w Kościele³⁷. Ukazywały się w niej wypowiedzi polemiczne, dotyczące m.in. kwestii nieomylności papieża czy nieważności mszy świętej odprawianej za pieniądze i konkordatu³⁸. W ostatnim numerze „Mariawickiej Myśli Narodowej” oznajmiono czytelnikom, że wydawca wypełnił obowiązek poinformowania o *Dziele Wielkiego Miłosierdzia* danym polskiemu narodowi od Boga m.in. w postaci mariawityzmu. Dar ten odrzucono, czego wyrazem było przyjęcie konkordatu. Dalsze wydawanie pisma uznano zatem za zbędne. Zapowiedziano natomiast nową inicjatywę pt. „Królestwo Boże na Ziemi”³⁹.

Wspomniane czasopismo wychodziło w Płocku w latach 1927–1939 r.⁴⁰. Po rozłame stało

się wydawnictwem Kościoła Katolickiego Mariawitów i było wydawane w Felicjanowie. Funkcję redaktora odpowiedzialnego pełnili w nim kolejno Zenon Kulesza, Bronisław Kurek, a następnie Illuminata Sobieszcańska. Tytuł pisma nawiązywał do koncepcji Królestwa Bożego, obecnej w judaizmie i chrześcijaństwie. W mariawityzmie tę ideę zainicjowała Kozłowska, a rozwinął bp Kowalski⁴¹. Celem pisma było informowanie o urzeczywistnianiu Królestwa Bożego. Do jego zadań należało m.in. publikowanie zarządzeń arcybiskupa i ogłoszenia o zmianach w Kościele. Po rozłame, cele związane z odrodzeniem duchowym odbiorców, a także z prezentowaniem mesjanistycznej idei były w piśmie nadal aktualne. Redakcja wyrażała aprobatę dla działań rządu Rzeczypospolitej.

„Głos Prawdy” to dodatek do „Królestwa Bożego na Ziemi”, który był drukowany w latach 1930–1936. Do jego celów należało prowadzenie polemik z wypowiedziami ukazującymi się na łamach prasy Kościoła Rzymskokatolickiego oraz komentowanie wydarzeń z życia społecznego i politycznego. Redaktorem pisma był bp Przysiecki. Po rozłame w 1935 r. „Głos Prawdy” zaczęto wydawać jako samodzielny tytuł. Początkowo podtytuł pisma brzmiał „Tygodnik Mariawicki”, ale w 1936 r. zmieniono go na „Tygodnik Staro-Katolickiego Kościoła Mariawitów”. Na łamach pisma nie unikano tematów politycznych. Wyrażano aprobatę dla rządów Piłsudskiego, w korzystnym świetle

³⁷ Np. J.M.M. Kowalski, *W sprawie małżeństw biskupów i kapłanów mariawickich*, „Mariawicka Myśl Narodowa” 1924, nr 1, s. 7–10.

³⁸ *Mowa biskupa Dyakowaru (w Bośni), Jerzego Strossmayera o nieomylności papieskiej miana na Soborze Watykańskim w 1870 r.*, „Mariawicka Myśl Narodowa” 1924, nr 3, s. 1–10; *Dialogi na temat opoki Kościoła i uchwał Watykańskiego Soboru*, „Mariawicka Myśl Narodowa” 1924, nr 3, s. 10–15; J.M.M. Kowalski, *O ustaniu ofiary mszy świętej w rzymskim kościele*, „Mariawicka Myśl Narodowa” 1924, nr 5, s. 1–5.

³⁹ *Od wydawców*, „Mariawicka Myśl Narodowa” 1925, nr 12, s. 16.

⁴⁰ Błędnie podaje się, że pismo ukazywało się do 1935 r.: *Bibliografia czasopism płockich...*, dz. cyt., s. 227; S. Rybak, *Wydawnictwa mariawickie*, „Mariawita” 1979, nr 9, s. 6; W. Koński, *Dwa wieki...*, dz. cyt., s. 106.

⁴¹ Zob. E. Warchoł, *Proces urzeczywistniania się mariawickiej wizji „Królestwa Bożego na ziemi”*, „Saeculum Christianum” 2002, nr 9/1, s. 143–153.

przedstawiono sprawę osadzenia w twierdzy brzeskiej opozycjonistów z Centrolewu⁴².

Kontynuacją „Głosu Prawdy” był tygodnik religijno-społeczny pt. „Głos Staro-Katolicki”, wydawany w latach 1938–1939 przez Klasztor Sióstr Mariawitek w Płocku. Funkcję redaktora pełnił bp Przysiecki, a redaktora odpowiedzialnego – Roman M. Augustyn Gostyński. W wypowiedziach programowych odwoływano się do tradycji demokracji, podkreślano niesprzyjanie żadnej partii politycznej. Ostatni numer pisma ukazał się z datą 3 września 1939 r.⁴³

Atmosferę zbliżającej się wojny można wy-czuć w wypowiedziach drukowanych na łamach pisma w ostatnich dniach sierpnia i pierwszych dniach września 1939 r. W eseju pt. *Patriotyzm i szowinizm* bp Przysiecki przekonywał, że szowinizm ma swoje źródło nie w umiłowaniu ojczyzny, lecz w miłości własnej. Wynika stąd żądanie „przestrzeni życiowej” dla własnego narodu, które jednak nie może zyskiwać racji zgodnie z etyką chrześcijańską⁴⁴. Informowano o prowokacjach niemieckich na granicy, a także o zawarciu paktu o nieagresji pomiędzy III Rzeszą i ZSRR⁴⁵.

Mariawicka Liga Esperantystów była wydawcą dwumiesięcznika „Renkonte al la Suno” („Na Spotkanie Słońca”), którego pierwszy numer ukazał się w Płocku w 1931 r. Funkcję redaktora pełnił Adam M. Bazyli Furmanik, zamieszczano w nim teksty w językach esperanto i polskim⁴⁶. Tytuł periodyku odwoływał się do

potrzeby odrodzenia ludzkości, sięgając po analogię – tak jak dzięki słońcu przyroda żyje, tak mariawityzm prowadzi do odrodzenia moralnego ludzkości. Jawi się on jako droga zmiany istniejących układów społecznych charakteryzujących się rozwarstwieniem ekonomicznym⁴⁷. Język esperanto wydawał się mariawitom jako odpowiedni do wyrównywania różnic klasowych i rozwoju przez możliwość międzynarodowego porozumienia⁴⁸.

Wraz z rozwojem mariawityzmu coraz częściej artykułowano potrzebę skierowania oferty wydawniczej do najmłodszych. Tę potrzebę częściowo zaspokajał miesięcznik pt. „Dziecko Mateczki”, wydawany w latach 1933–1935 przez Związek Dzieci Mateczki w Płocku⁴⁹. Funkcję redaktora naczelnego pełniła siostra Sobieszczańska. Cele pisma koncentrowały się wokół wychowania czytelnika na członka wspólnoty religijnej, narodowej i państwowej. Do młodzieży szkolnej był adresowany miesięcznik „Drużyna Mateczki”, wydawany w 1934 r. w Płocku przez Związek Mariawickich Dzieci Szkolnych. Redaktorką odpowiedzialną była Czesława A. Bucholc. Czasopismo służyło wychowaniu religijnemu i patriotyzmowi.

Oświatowo-wychowawcze funkcje spełniał ilustrowany miesięcznik dla młodzieży „Templariusz”, który wychodził w Płocku w latach 1933–1938 staraniem Związku Młodzieży Mariawickiej Męskiej i Żeńskiej. Redaktorem

⁴² Szczery przyjaciel, *Głupi list mądrych profesorów*, „Głos Prawdy” 1931, nr 1, s. 1–4.

⁴³ W.A. Koński podaje, że ostatni, 35. numer jest datowany na 27 VIII 1939 r. Faktycznie wydano jeszcze jeden numer, który nosi datę 3 IX 1939 r., zob. W.A. Koński, *Dwa wieki...*, dz. cyt., t. 1, s. 108.

⁴⁴ W.P. [W.M.B. Przysiecki], *Patriotyzm i szowinizm*, „Głos Staro-Katolicki” 1939, nr 34, s. 537–538.

⁴⁵ *Niemcy zamknęły przejście graniczne*, „Głos Staro-Katolicki” 1939, nr 35, s. 563; *Polska zamknęła granicę*, „Głos Staro-Katolicki” 1939, nr 35, s. 563; *Incydent na granicy niemieckiej*, „Głos Staro-Katolicki” 1939, nr 36, s. 578; *Pakt Sowietów z Rzeszą*, „Głos Staro-Katolicki” 1939, nr 36, s. 578.

⁴⁶ APP, Starostwo Powiatowe w Płocku, sygn. 20, Sprawy prasowe dotyczące odebrania debitu czasopismom zagranicznym, konfiskaty i zajęcia czasopism 1930–1931, Deklaracja pisma „Renkonte al la Suno” z dnia 1 XI 1931 r., k. 540.

⁴⁷ A. Grabowski, *Na spotkanie słońca*, „Renkonte al la Suno” 1931, nr 1, s. 2.

⁴⁸ Gabryel Mada, *Esperanto wśród mariawitów*, „Renkonte al la Suno” 1931, nr 1, s. 3.

⁴⁹ Zob. W. Koński, *Czasopisma młodzieży szkolnej w latach 1876–1939*, „Notatki Płockie” 2010, nr 3, ss. 25, 28.

odpowiedzialnym był początkowo Feliks M. Sołtykowski, a następnie Władysław M. Tadeusz Bucholc. Na jego łamach zamierzano szerzyć wiarę w rolę Polski w urzeczywistnieniu Królestwa Bożego oraz dostarczać wiedzę o osiągnięciach nauki, o literaturze i sprawach społecznych. Deklarowano brak zaangażowania politycznego. Rok po wydaniu pierwszego numeru „Templariusza” zaczęła się ukazywać „Templariuszka”. Tytuł, przeznaczony dla młodzieży żeńskiej, był wydawany przez Centralę Związku Templariuszek, funkcję redaktora pełniła Kamila M. Kopystyńska.

W okresie rozłamu, który dokonał się w 1935 r., zwolennicy abp. Kowalskiego założyli tygodnik religijno-społeczny pt. „Świątynia Miłosierdzia i Miłości”. Jego wydawcą była arcykapłanka Wiłucka-Kowalska⁵⁰, funkcję redaktora pełniła Natalia G. Gołębiowska. Czasopismo stało się trybuną polemiki ze zwolennikami biskupów Feldmana i Próchniewskiego, którzy prezentowali swoje racje na łamach „Jednodniówki Mariawickiej”. Redaktorzy skupieni wokół abp. Kowalskiego m.in. kwestionowali legalność pozbawienia go władzy⁵¹.

Prężnym ośrodkiem mariawityzmu był Łowicz. W 1935 r. część wiernych łowickiej parafii z proboszczem Stanisławem M. Tytusem Siedleckim opowiedziały się za abp. Kowalskim⁵². Wkrótce tamtejsza zbiorowość zaczęła wydawać jednodniówkę pt. „Wiadomości Mariawickie”. Pismem kierował proboszcz Siedlecki, który w czerwcu 1935 r. otrzymał sakrę biskupią. Funkcję redaktora odpowiedzialnego

pełnił Augustyn Gapiński. Czasopismo powstało w celu przedstawiania racji abp. Kowalskiego mariawickiej wspólnoty⁵³ i stanowiło forum oskarżeń wyrażanych wobec biskupów denominacji płockiej.

Nakładem Wydawnictwa Kapłaństwa Ludowego Kościoła Katolickiego Mariawitów wyszło siedem numerów miesięcznika „Dzieje Królestwa Bożego na Ziemi”. Pismo, wydawane w 1936 r. w Felicjanowie, miało formę maszynopisu. Realizowano w nim misję związaną z rozwojem działalności kapłanów ludowych. W periodyku podejmowano tematy polityczne, wyrażano aprobatę dla rządu. Na łamach czasopisma udzielano wsparcia przebywającemu w więzieniu abp. Kowalskiemu.

Nakładem tego samego wydawnictwa ukazywał się „Młody Mariawita”. Redaktorem odpowiedzialnym pisma był Franciszek Golacik. Cele „Młodego Mariawity” koncentrowały się wokół wychowania w duchu patriotyzmu i mariawityzmu, w wersji głoszonej przez arcybiskupa. Czasopismo wychodziło nieregularnie jako jednodniówka, w latach 1937–1938⁵⁴.

Wydawanie prasy mariawickiej zostało zahamowane wskutek wybuchu II wojny światowej.

Wydawcy mariawiccy w latach 1939–1945

W latach 1939–1945 żaden z dotychczasowych wydawców mariawickich nie rozpowszechniał tytułów prasowych. Okupacja niemiecka przyniosła obu wspólnotom wyznaniowym duże straty. Aresztowano wielu kapłanów, w tym

⁵⁰ Arcykapłanka, arcybiskupka – odpowiedniczka arcybiskupa.

⁵¹ *Zbuntowani złączyli się z masonami*, „Świątynia Miłosierdzia i Miłości” 1935, nr 4, s. 29.

⁵² S. Rybak, *Mariawityzm...*, dz. cyt., s. 189–190.

⁵³ *Od redakcji*, „Wiadomości Mariawickie” 1935, nr 1, s. 1.

⁵⁴ *Bibliografia polska 1901–1939*, tom *Jednodniówki*, red. E. Dombek, H. Machnik, Warszawa 2013, s. 178 podaje opis czasopism tylko na podstawie jednego numeru jednodniówki z 15 VIII 1938 r. Ukazały się jednak cztery numery pisma: 9 VII 1937 r., 29 XI 1937 r., 17 IV 1938 r., 15 VIII 1938 r. Objętość pisma podano również na podstawie tego egzemplarza, podczas gdy objętość numerów była zmienna i wynosiła od 8 do 22 stron. Podobnie z formatem, podano 35 cm, podczas gdy faktycznie wynosił on od 29 do 35 cm.

abp. Kowalskiego, którego następnie zamordowano⁵⁵. Po zajęciu przez Niemców kościoła i klasztoru w Płocku doszło do zniszczenia dokumentów oraz zagrabienia zabytkowych obiektów⁵⁶. Maszyny z funkcjonującej tu drukarni wywieziono do Niemiec⁵⁷. Z klasztoru usunięto około 200 osób, pozostawiając niewielką liczbę siostr i braci do pracy w piekarni i pralni⁵⁸. Wysiedlenia dotknęły również mieszkańców klasztoru w Felicjanowie⁵⁹.

Przedstawiciele Starokatolickiego Kościoła Mariawitów od 1940 r. utrzymywali kontakty z reprezentantami Kościołów ewangelicko-augburskiego, ewangelicko-reformowanego i metodystycznego. Podczas spotkań opracowano podstawy ruchu ekumenicznego, co doprowadziło do utworzenia dwa lata później Tymczasowej Rady Ekumenicznej⁶⁰. Konsekwencją podjętych działań było ukonstytuowanie się w 1946 r. Chrześcijańskiej Rady Ekumenicznej (od 1958 r. – Polskiej Rady Ekumenicznej).

Prasa Kościołów mariawickich w latach 1945–1989

W związku z postulatami lewicowych ugrupowań uregulowano sytuację prawną niektórych związków wyznaniowych⁶¹. Działalność mariawitów normował dekret z 1947 r. o uregu-

lowaniu położenia prawnego Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościoła Mariawickiego i Kościoła Starokatolickiego⁶². Ale akt, który przyznawał wspólnocie mariawickiej charakter związku religijnego uznanego prawnie nie uwzględniał podziału, jaki nastąpił w 1935 r. W Konstytucji z 1952 r. zawarto podstawowe zasady prawa wyznaniowego. Obywatelom zagwarantowano wolność sumienia i wyznania, a Kościołowi rzymskokatolickiemu i innym związkom wyznaniowym swobodę wypełniania funkcji religijnych⁶³. Nowoczesne unormowania przyniosła ustawa z 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania⁶⁴. Wewnętrzna sytuacja wspólnot mariawickich została uregulowana w ich statutach z 1967 r. i 1968 r.⁶⁵

Po zakończeniu II wojny światowej działalność mariawitów koncentrowała się wokół odbudowania zniszczonych struktur, instytucji i obiektów. Zahamowana działalność prasowa nie odzyskała już wcześniejszej różnorodności i dynamiki. Pierwsze edytorskie inicjatywy mariawitów miały miejsce tuż po wyzwoleniu. Były to niskonakładowe wydawnictwa odbijane na powielaczu. W 1946 r. Zgromadzenie Sióstr Mariawitek Kościoła Katolickiego Mariawitów w Felicjanowie wznowiło wydawanie „Królestwa Bożego na Ziemi”. Kontynuowano

⁵⁵ W.S. Ginter, *Mariawici płoccy w czasie okupacji niemieckiej w latach 1939–1942*, „Notatki Płockie” 2006, nr 1, s. 36.

⁵⁶ R.A. Podgórski, *Starokatolicki Kościół Mariawitów...*, dz. cyt., s. 65.

⁵⁷ Archiwum Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Oddział w Płocku, Zespół katedry i klasztoru mariawitów, Załącznik nr 2 do karty ewidencyjnej.

⁵⁸ R.A. Podgórski, *Starokatolicki Kościół Mariawitów...*, dz. cyt., s. 66.

⁵⁹ W.S. Ginter, *Mariawici płoccy...*, dz. cyt., s. 36–38.

⁶⁰ S. Rybak, *Mariawityzm...*, dz. cyt., s. 138–139.

⁶¹ W. Wysoczański, M. Pietrzak, *Prawo kościołów i związków wyznaniowych...*, dz. cyt., s. 20–21.

⁶² Dekret z dnia 5 września 1947 r. o uregulowaniu położenia prawnego Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP, Kościoła Mariawickiego i Kościoła Starokatolickiego, Dz.U. 1947, nr 59, poz. 316.

⁶³ Konstytucja PRL uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r., Dz.U. 1952, nr 33, poz. 232, art. 69, 70.

⁶⁴ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, tj. Dz.U. z 2017 r. poz. 1153.

⁶⁵ Statut Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w RP z 26 IV 1967 r.; Statut Kościoła Katolickiego Mariawitów w RP z dnia 14 V 1968 r.

linię pisma nakreślona przez abp. Kowalskiego. Oprócz celów religijnych przed periodykiem stawiano cele informacyjne. Jego redaktorką była bp. Natalia Michaela Wnuk. Czasopismo ukazywało się jako miesięcznik w formie maszynopisu powielanego w około 50 egzemplarzach⁶⁶. „Królestwo Boże na Ziemi” wychodziło przez sześć lat poza cenzurą. Po interwencji GUKPPiW w 1953 r. czasopismo przestało się ukazywać⁶⁷.

Biskupem Naczelnym Kościoła Starokatolickiego Mariawitów został w 1945 r. R.M.J. Próchniewski. Przez niektórych kapłanów jego rządu postrzegane były jako autorytarne. Przeciwnicy tego stylu kierowania skupili się wokół bp. W.M.B. Przysieckiego i w 1948 r. rozpoczęli wydawanie czasopisma „Łącznik Kapłański”. Na jego łamach kwestionowano decyzje bp. Próchniewskiego⁶⁸. Wydawany w Płocku tytuł realizował cele integracyjne. Wyszło osiem numerów pisma.

Jednym z pierwszych mariawickich czasopism wydawanych po zakończeniu II wojny światowej była „Nasza Świetlica”. Czasopismo skierowane do młodzieży wychodziło w Łodzi w latach 1948–1949 i koncentrowało się głównie na tematyce religijnej i kulturalnej. Jego wydawcą był Tymczasowy Zarząd Centrali Związku Młodzieży Mariawickiej Starokatolickiego Kościoła Mariawitów.

Inicjatywa wydawnicza Kościoła Katolickiego Mariawitów pt. „Królestwo Boże na Ziemi” została wznowiona z inicjatywy abp. Józefa M. Rafaela Wojciechowskiego w 1981 r. i kontynuowana w roku następnym. Oprócz realizacji dotychczasowych celów zakładano informowanie o historii i współczesnym życiu Kościoła. Deklarowano służbę narodowi polskiemu polegającą na dostarczaniu mu obiektywnych treści na temat mariawityzmu. Oprócz głoszenia Ewangelii i potrzeby odnowy Kościoła celem pisma było głoszenie ery Królestwa Bożego. W słowie wstępnym abp Wojciechowski w mesjanistycznej wizji przedstawił PRL jako ogniwo łączące historię narodu polskiego i kulturę duchową innych narodów z Królestwem Bożym na ziemi⁶⁹. Lojalną postawę wobec państwa abp Wojciechowski zachował w późniejszych latach. Przed wyborami parlamentarnymi 13 października 1985 r. wystosował do wiernych pismo okólne z poleceniem odczytywania go podczas zebrań parafialnych. Udzielił w nim poparcia gen. Wojciechowi Jaruzelskiemu⁷⁰.

Wydawanie czasopisma „W Imię Boże” Starokatolicki Kościół Mariawitów rozpoczął w 1958 r. Tytuł służył celom religijnym skoncentrowanym wokół odrodzenia chrześcijaństwa. Redakcja nawiązywała programowo do początkowego okresu mariawityzmu. Wśród celów pisma wymieniano działania zmierzające

⁶⁶ Informacja uzyskana od s. bp. Damiany M. Beatrycze Szulgowicz w dniu 9 VII 2017 r.

⁶⁷ APP, Urząd Wojewódzki w Płocku, sygn. 1998, Wydział ds. Wyznań, Sprawy gospodarcze i finansowe Kościoła mariawitów w Felicjanowie, 1950–1966, Pismo S. Tatarki, kierownika Referatu do Spraw Wyznań Prezydium PRN w Płocku do Referatu do Spraw Wyznań Prezydium WRN w Warszawie z dnia 14 I 1953 r., k. 27; Pismo Józefa Chlebickiego, przewodniczącego Prezydium MRN w Płocku do Referatu do Spraw Wyznań Prezydium WWRN w Warszawie z dnia 11 I 1953 r. [bez paginacji]; Pismo S. Tatarki, kierownika Referatu ds. Wyznań Prezydium PRN w Płocku do Referatu do Spraw Wyznań Prezydium WRN w Warszawie z dnia 4 II 1953 r., k. 30.

⁶⁸ „Łącznik Kapłański” 1948, nr 1, s. 1–2.

⁶⁹ M. Rafael, abp [J.M.R. Wojciechowski], *Słowo wprowadzające*, „Królestwo Boże na Ziemi” 1981, nr 1–2, s. 4–8.

⁷⁰ APP, Urząd Wojewódzki w Płocku, sygn. 2001, Akta J.M.R. Wojciechowskiego, biskupa Katolickiego Kościoła Mariawitów, 1950–1985, Pismo okólne abp. J.M.R. Wojciechowskiego w sprawie wyborów do Sejmu 13 X 1985 r. z dnia 31 VIII 1985 r., k. 17–18.

do zlikwidowania nierówności społecznych i otoczenie opieką ludzi pracy⁷¹. Wysłyły cztery numery pisma.

„W Imię Boże” zostało przekształcone w 1959 r. w dwumiesięcznik pt. „Mariawita”, o podtytule „Pismo Kościoła Starokatolickiego Mariawitów”⁷². Jego cele były związane z głoszeniem idei mariawityzmu i urzeczywistniania Królestwa Bożego na ziemi⁷³. W „Mariawicie” koncentrowano się na tematyce religijnej i sprawach wewnętrznych Kościoła, rzadko podejmowano tematy polityczne. Nie odnoszono się do wydarzeń grudnia 1970 r. i sierpnia 1980 oraz do wprowadzenia stanu wojennego. Na jego łamach nie była także poruszana tematyka związana z transformacją ustrojową w 1989 r. Przejawy lojalności wobec władz państwowych ograniczały się do zamieszczania kurtuazyjnych listów gratulacyjnych⁷⁴.

Inicjatywy prasowe w latach 1989–2017

W nowych warunkach ustrojowych zaistniałych po 1989 r. sytuacja prawna obu wspólnot mariawickich została uregulowana odrębnymi ustawami w 1997 r. Działalność kościołów koncentrowała się na sprawach religijnych i społecznych, bez dążeń do wpływania na życie polityczne⁷⁵.

Najbardziej ugruntowaną pozycję wśród tytułów prasy mariawickiej w miarę upływu cza-

su zdobywał „Mariawita”. Jednak nie spełniał on wszystkich oczekiwań. Odpowiedzią na potrzebę pisma mariawickiego dla młodzieży był „Nasz Głos”. Jego cele były związane z informowaniem o ruchu młodzieżowym w Kościele Starokatolickim Mariawitów. Pomysłodawcą i redaktorem naczelnym czasopisma był Bartosz Łuczak, licealista. Pismo tworzyła grupa jego rówieśników związanych z Parafią Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w Warszawie. „Nasz Głos” zakończył działalność w wyniku malejącego zaangażowania redakcji, m.in. w związku z podjęciem studiów⁷⁶.

W Krakowie w latach 1996–2014 wychodził aperiodyk „Praca nad Sobą”. Jego wydawcą było Zgromadzenie Mariawitów. Funkcję redaktora pełnił Konrad M. Paweł Rudnicki⁷⁷. Celem pisma było dostarczanie mariawitom materiałów do samodoskonalenia, ponieważ, zdaniem redaktora, wydawane czasopisma mariawickie „Mariawita” i „Nasz Głos” nie poświęcały tym zagadnieniom wystarczająco dużo miejsca. „Praca nad Sobą” miała dostarczać wiedzy religijnej, a także z punktu widzenia teologii wyjaśniać procesy zachodzące we współczesnym świecie.

Zniesienie cenzury prewencyjnej w 1990 r. ujawniło się w podejmowaniu tematyki objętej do tej pory zakazem rozpowszechniania. Przykładowo, w „Mariawicie” odnoszono się do

⁷¹ *Od redakcji*, „W Imię Boże” 1958, nr 1, s. 1–2.

⁷² Redaktorzy naczelni: bp W.M.B. Przysiecki (1959–1961), bp Jan M. Michał Sitek (1961–1965), bp Wacław M. Innocenty Gołębiowski (1965–1970), bp Stanisław M. Andrzej Jałosiński (1970–1976), s. Pelagia Jaworska (1977–1986, 1997–2007), Władysław S. Ginter (1986–1989), ks. Maria Wawrzyniec Rostworowski (1990–2007), ks. Tomasz Dariusz M. Daniel Mames (2007–2016), bp Karol M. Babi (2017–).

⁷³ J.M.M. Sitek, *Prawda betlejemskiej stajenki*, „Mariawita” 1959, nr 1, s. 1–2.

⁷⁴ Depesza gratulacyjna do Edwarda Babiucha w związku z powołaniem na Prezesa Rady Ministrów PRL z 19 II 1980 r., „Mariawita” 1980, nr 4, s. 8.

⁷⁵ M. Pietrzak, *Nierzyskokatolickie kościoły i związki wyznaniowe w Rzeczypospolitej Polskiej (1989–2000)* [w:] *Przestrzeń polityki i spraw wyznaniowych. Szkice dedykowane profesorowi Januszowi Osuchowskiemu z okazji 75-lecia urodzin*, Warszawa 2004, s. 389.

⁷⁶ Wywiad z Bartoszem Łuczakiem przeprowadzony w ramach badania 15 czerwca 2017 r. za pomocą kwestionariusza wywiadu (w posiadaniu autora).

⁷⁷ Konrad Rudnicki, astronom, profesor zw. nauk fizycznych, członek prezydium Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, kapłan mariawicki.

agresji radzieckiej na Polskę w 1939 r. Wyrażano nadzieję, że wobec przemian, które zachodzą także w ZSRR znikną „białe plamy” w historii stosunków polsko-radziecko-niemieckich⁷⁸. Na łamach pisma zamieszczano wspomnienia byłego żołnierza AK⁷⁹.

Podsumowanie

Prasa była istotnym elementem rozwoju mariawityzmu. Na łamach czasopism wydawanych przez wspólnoty informowano o poszczególnych etapach instytucjonalizacji kościołów mariawickich. W początkowym okresie kształtowania się wyznania do najważniejszych zadań czasopism należało nawiązanie i utrzymanie kontaktu z członkami wspólnoty oraz dostarczenie im wiedzy na temat mariawityzmu. Wyjaśnianie spraw organizacyjnych i kwestii religijnych wynikało z celów edukacyjnych. Miało także utwierdzać wyznawców w słuszności wyboru nowej wiary. Ilościowo największy rozwój prasy mariawickiej dokonał się w dwudziestoleciu międzywojennym, po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Główną rolę w rozwoju prasy mariawickiej odegrał J.M.M. Kowalski. To on inicjował kolejne tytuły i decydował o ich linii wydawniczej. W okresie II RP na łamach prasy mariawickiej prezentowano ideę mesjanizmu przydzielając narodowi polskiemu oraz maria-

wityzmowi przewodnią rolę w dziele wprowadzenia Królestwa Bożego na ziemi. W wypowiedziach abp. Kowalskiego była obecna idea jedności mariawitów z polskim państwem i deklaracja pracy na jego rzecz. Była ona realizowana w prasie mariawickiej także po II wojnie światowej. Od samego początku na łamach prasy wspólnoty zaznaczały się kwestie społeczne. Dążono do podniesienia poziomu oświaty wśród mariawitów, którzy w zdecydowanej większości wywodzili się z zaniedbanych edukacyjnie środowisk robotniczych i chłopskich⁸⁰. Abp Kowalski dostrzegał potrzebę kształtowania religijnego, moralnego i obywatelskiego mariawitów na różnych etapach rozwoju człowieka, dlatego oferta wydawnicza została dostosowana do wszystkich grup wiekowych. Wydawane tytuły prasowe były dla niego narzędziem reagowania na ataki skierowane przeciwko mariawitom oraz środkiem obrony podczas procesów sądowych kapłanów mariawickich. Stanowiły trybunę, z której abp Kowalski ogłaszał wprowadzane przez siebie reformy, wyjaśniał je i uzasadniał. Po II wojnie światowej ugruntowaną pozycję zdobyło czasopismo „Mariawita” wydawane od prawie 60 lat przez Kościół Starokatolicki Mariawitów. Drugie z wyznań mariawickich, Kościół Katolicki Mariawitów, od 1983 r. nie wydawało już własnego periodyku.

⁷⁸ 1939–1989, „Mariawita” 1991, nr 4–6, s. 2.

⁷⁹ H. Konowrocki, *Przeżycia akowca w łagrach*, „Mariawita” 1991, nr 4–6, s. 10–12; nr 7–9, s. 10–12; nr 10–12, s. 12–13.

⁸⁰ APŁ, Akta Mariawickiej Gminy Wyznaniowej w Łodzi, sygn. 39/282/2.

Bibliografia (wybór)

- Dyrlaga J., *Nierzyskokatolicka prasa wyznaniowa w PRL*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1988, nr 3.
- Glogier M.T., *Przegląd czasopism polskich mniejszości religijnych w latach 1944–1990*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1993, t. 32, nr 1.
- Górecki A., *Mariawici i mariawityzm – narodziny i pierwsze lata istnienia*, Warszawa 2011.
- Grzybowski M.M., *Prasa wyznaniowa w Płocku w latach 1945–1991*, „Notatki Płockie” 1991, nr 4.
- Koński W., *Prasa płocka w latach 1945–1981*, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW, praca doktorska, Warszawa 1990.
- Koński W.A., *Dwa wieki prasy płockiej*, t. 1 1810–1945, Płock 2012.
- Mames T.D., *Oświata mariawitów w latach 1906–1935*, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2016.
- Mazur K., *Mariawityzm w Polsce*, Kraków 1991.
- Media religijne i wyznaniowe w Polsce i na świecie*, red. J. Sobczak, J. Skrzypczak, Poznań 2015.
- Media wyznaniowe w Polsce 1989–2004*, red. E. Kossewska, J. Adamowski, Warszawa 2004.
- Niedzielski M., *Z dziejów czasopiśmiennictwa mariawickiego*, „Mariawita” 1961, nr 2.
- Orzechowski J., *Piśmiennictwo Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Polsce*, praca magisterska, Wydział Teologiczny ChAT w Warszawie, 2002.
- Podgórski R.A., *Starokatolicki Kościół Mariawitów. Studium historyczno-socjologiczne*, Kraków 1998.
- Prasa Królestwa Polskiego w opinii władz cenzury rosyjskiej (1901–1914). Dokumenty*, wstęp, oprac. i przekł. J. Kostecki, M. Tobera, Warszawa 2013.
- Rybak S., *Mariawityzm. Dzieje i współczesność*, Warszawa 2011.
- Seweryniak H., *Święte Oficjum a mariawici*, Płock 2014.
- Świątkowski H., *Wyznania religijne w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem ich stanu prawnego. Część I Wyznania i związki religijne*, Warszawa 1937.
- Urban K., *Wyznaniowa prasa nierzyskokatolicka w Polsce Ludowej*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1980, nr 1.
- Warchoń E., *Starokatolicki Kościół Mariawitów w okresie II Rzeczypospolitej*, Sandomierz 1997.